

تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: شهرستان رودبار)

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۳/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۶/۱۵

* فرهاد جوان

** بهمن طهماسی

*** سیروس حجت

چکیده

در سال‌های اخیر گردشگری جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق گوناگون پیدا کرده است و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال و توسعه زیرساخت‌ها به آن توجه شده است. در این باره گردشگری روستایی به عنوان جزئی از صنعت عظیم گردشگری می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی و تنوع بخشی به رشد اقتصادی و نیز خلق فرصت‌های شغلی جدید در فضاهای روستایی ایفا کند. از آنجایی که اقتصاد مقاومتی اصولاً بر پایه قطع وابستگی به نفت و رویارویی با تحریم‌ها اتفاق می‌افتد، ایران به عنوان کشوری ثروتمند از لحاظ داشتن منابع توسعه گردشگری و به سبب فرهنگ، تمدن، ویژگی‌های آب و هوایی است که می‌تواند به کشوری فعال در صنعت گردشگری تبدیل شود. هدف از تحقیق پیش رو تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی است. تحقیق پیش رو از نوع کاربردی و به لحاظ روش شناسی توصیفی - تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و پیمایشی (تکمیل پرسشنامه) است. جامعه آماری را تمام خانوارهای ساکن در نواحی روستایی شهرستان رودبار تشکیل می‌دهند. با استفاده از فرمول کوکران اصلاح شده ۳۲۰ سرپرست خانوار به عنوان نمونه تعیین شدند. یافته‌های حاصل از تحقیق نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های اقتصادی مورد استفاده کاهش بیکاری با میانگین ۴/۳۸ بیشترین میزان اثرپذیری را داشته و در وضعیت بهتری نسبت به دیگر شاخص‌ها قرار گرفته است. در بین شاخص‌های اجتماعی، بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا با میانگین ۴/۱۱ در وضعیت مناسب‌تری از لحاظ اثرپذیری از فعالیت‌های گردشگری قرار گرفته است. با تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی، چنین استنباط می‌شود که فعالیت‌های گردشگری در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی بوده است.

واژگان کلیدی: گردشگری، نواحی روستایی، اقتصاد مقاومتی، شهرستان رودبار.

طبقه‌بندی JEL: A1, A12, R58.

*. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی (نویسنده مسئول).

Email: farhad.javan91@yahoo.com

** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه تهران. Email: bahmhan.tahmajsi@ut.ac.ir

*** دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه خوارزمی. Email: sirous.hojat@yahoo.com

مقدمه

بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه از فعالیتهای گردشگری به‌عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند. زمانی که شرایط ملی یا بین‌المللی اجازه گسترش و توسعه گردشگری بین‌المللی را ندهد، توسعه داخلی به‌ویژه در مناطق توسعه نیافته و محروم می‌تواند نقش مهمی در توسعه این مناطق داشته باشد (جمعه‌پور، ۱۳۷۸، ص ۸۷). ارزش و اهمیت این صنعت تا آنجایی است که سازمان جهانگردی از آن به‌عنوان یکی از بزرگترین و پردرآمدترین صنایع دنیا نام برده است (WTO, 2006). به‌طور کلی گردشگری جایگاه ویژه‌ای در توسعه مناطق جغرافیایی دارد و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه به‌عنوان منبع اصلی درآمد، اشتغال و توسعه زیرساخت‌ها مدنظر است. هنگامی که بُعدها و زمینه‌های مرتبط با گردشگری به خوبی شناخته شود، به‌طور یقین در جهت توسعه واقعی مناطق جغرافیایی گام‌های علمی و اجرایی مطلوب‌تری برداشته خواهد شد (توکلی و همکاران، ۱۳۸۹، ص ۷۴). یکی از زیرمجموعه‌های رو به گسترش گردشگری، روستاگردی یا گردشگری روستایی است که علاقمندان بی‌شمار و رو به افزایشی دارد. گردشگری روستایی به‌عنوان جزئی از صنعت عظیم گردشگری می‌تواند نقش عمده‌ای در توانمندسازی مردم محلی و تنوع‌بخشی به رشد اقتصادی و همچنین خلق فرصت‌های شغلی جدید در فضاهای روستایی و در ارتباط تنگاتنگ با دیگر بخش‌های اقتصادی ایفا کند (شریف‌زاده و مرادنژاد، ۱۳۸۱، ص ۵۲). در حقیقت، همین ویژگی اساسی گردشگری است که توجه جوامع و دولت‌ها را برای برنامه‌ریزی و توسعه آن به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه جلب کرده است.

راه‌کار رویارویی با اثر تحریم‌ها، تحقق اقتصاد مقاومتی است. هم‌اکنون اقتصاد ایران باید بر مبنای اصول درستی گام نهد تا از این ره‌گذر بتواند بر تحریم‌های بین‌المللی فائق آمده و تهدید تحریم را به فرصت تبدیل کند (میلانی، ۱۳۹۴، ص ۳). با توجه به اینکه اقتصاد مقاومتی در اصل بر پایه قطع وابستگی به نفت اتفاق می‌افتد، ایران به‌عنوان کشوری ثروتمند درباره داشتن منابع توسعه گردشگری و به‌سبب فرهنگ، تمدن، ویژگی‌های آب و هوایی و ... می‌تواند به سمت منابع درآمدی جایگزین به‌ویژه گردشگری حرکت کند و به‌عنوان منبعی پایدار از آن بهره‌مند شود. صنعت گردشگری، طبق نظر سازمان جهانی گردشگری، بزرگترین صنعت فعال است و بزرگترین فعالیت اقتصادی - بزرگتر از صنایع دفاع، تولیدهای صنعتی،

نفت و کشاورزی- شمرده می‌شود. به همین علت صنعت گردشگری در طول زمان مورد توجه کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه قرار گرفته است چرا که توسعه گردشگری، به‌ویژه افزایش تعداد گردشگران بین‌المللی، باعث رونق طیف وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی یا منطقه‌ای می‌شود (آرام و همکاران، ۱۳۹۱). با توجه به پافشاری مقام معظم رهبری بر لزوم در اولویت قراردادن الگوها و اصول اقتصاد مقاومتی در ساختار اقتصادی و صنعتی کشور، بدیهی است که در تمام حوزه‌های مدیریتی و اجرایی باید سازوکارهای این الگوی اقتصادی تبیین و محقق شود. اقتصاد مقاومتی، یک اقتصاد مردمی شمرده می‌شود که بخش خصوصی بازیگر اصلی آن معرفی شده است.

نواحی روستایی شهرستان رودبار با توجه به برخورداری از جاذبه‌های متنوع از جمله سوسن چلچراغ یا سوسن سفید (روستای داماش)، محوطه باستانی مارلیک (روستای نصفی)، درخت سرو ۱۰۰۰ ساله (روستای هرزویل)، دریاچه حلیمه جان (روستای حلیمه جان)، پارک جنگلی (روستای کندلات)، منطقه بیلاقی سی دشت (روستای سی دشت)، روستای تاریخی انبوه، چشمه آبگرم لویه (روستای لویه)، غار رشی (روستای دیورش)، تالاب سیاهرود (روستای سیاهرود)، چشمه آب معدنی داماش (روستای داماش) و ... هم‌چنین به‌علت قرارگیری در محور اصلی تردد از پایتخت به استان گیلان و سهولت دسترسی جاذبه‌های گردشگری سکونت‌گاه‌های روستایی در این شهرستان در جذب گردشگران بسیار کامیاب عمل کرده است. اهمیت گردشگری در این شهرستان به‌طور عام و در نواحی روستایی به‌طور خاص، اثرهای گوناگون آن بر بُعدهای اقتصادی و اجتماعی و نیز به‌عنوان عامل مهم در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی مطرح است؛ بنابراین اهمیت این موضوع باعث شده تحقیق پیش‌رو در پی تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی شهرستان رودبار در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی صورت پذیرد.

پیشینه تحقیق

درباره اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی تحقیق‌های فراوانی صورت گرفته است که به تعدادی از آن‌ها در جدول زیر اشاره می‌شود:

مطیعی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «پیامدهای اقتصادی توسعه فعالیت‌های گردشگری در شهرستان بندر انزلی (مورد مطالعه: دهستان لیچارکی حسن رود)» اذعان داشتند که گردشگری در دهستان لیچارکی باعث رونق اقتصادی شده است؛ به طوری که توسعه گردشگری باعث تغییر ساختار شغلی از بخش کشاورزی به بخش خدمات و گردشگری شده است.

ولی‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی به بررسی جایگاه اکوتوریسم در دستیابی به هدف‌های اقتصاد مقاومتی پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد هم‌سویی بین هدف‌های این دو موضوع قابل توجه بوده است. سرانجام تحقیق پیش‌رو به ارائه مدلی مفهومی از ارتباط بین گردشگری و اقتصاد مقاومتی پرداخته است.

حافظی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) گردشگری راهبردی در جهت توسعه اقتصادی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دماوند) را بررسی کردند. محققان به این نتیجه رسیدند که گردشگری باعث تنوع شغلی و پدیدآمدن فرصت‌های جدید اشتغال و افزایش درآمد در روستاهای نمونه شده است.

ژرو و همکاران (۲۰۱۷م) در مطالعه‌ای توسعه گردشگری و تغییر هویت روستایی در چین را مطالعه کرده‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تغییرهای مادی ناشی از توسعه گردشگری می‌تواند تغییر هویت ساکنان روستایی را تحت تأثیر قرار دهد.

لی و همکاران (۲۰۱۷م) در پژوهشی به بررسی گردشگری به عنوان عاملی مهم برای بهبود رشد اقتصادی؛ بازنگری انتقادی پرداختند. ابتدا به مرور کلی تأثیرهای مثبت گردشگری و کمک به کاهش فقر و نیز عوامل اقتصادی که بر روی کارایی و بهره‌وری اقتصادی اثرگذار هستند پرداخته است. سرانجام برخی ملاحظه‌های سیاسی برای توسعه گردشگری، کاهش فقر، بهبود بهره‌وری گردشگری و تقویت رقابت در گردشگری پیشنهاد شده است.

گابریل (۲۰۱۵م)، در مطالعه خود به بررسی فرصت‌های بالقوه گردشگری روستاهای کوچک (مورد مطالعه: آلبا کانتی رومانی) پرداخت. وی به این نتیجه رسید که گردشگری عاملی برای توسعه اقتصادی روستاها و جایگزینی برای وابستگی به کشاورزی در جامعه روستایی است. هم‌چنین باعث پدیدآمدن فرصت‌های اشتغال و جذاب شدن محیط روستا به‌ویژه برای جوانان می‌شود.

ادبیات موضوع

۱. گردشگری و گردشگری روستایی

صنعت گردشگری یکی از بزرگترین و پربازده‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در دنیاست که بالاترین میزان ارزش افزوده را پدید می‌آورد و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم، دیگر فعالیت‌های اقتصادی و فرهنگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. گردشگری امروزه خود را به‌عنوان صنعتی روبه‌رشد در اقصی نقاط جهان نمایان ساخته است. بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه، از صنعت گردشگری به‌عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند که می‌تواند با برنامه‌ریزی اصولی و مناسب و شناسایی فرصت‌ها و محدودیت‌های گردشگری، نقش اثرگذاری در توسعه روابط و مناسبات اقتصادی و در نتیجه توسعه ملی، منطقه‌ای و تنوع‌بخشی به اقتصاد ملی و منطقه‌ای بر عهده داشته باشد (حقیقت و همکاران، ۱۳۹۲). مشروط بر اینکه برنامه‌ریزی صحیح و همه‌جانبه همراه با آینده‌نگری برای آن تنظیم و اجرا شود. سرمایه‌گذاری جهانی در صنعت گردشگری از آن حاکی است که گردشگری صنعتی از زمره صنایع توزیع‌کننده درآمد می‌باشد و هنگامی که جهانگرد وارد کشور می‌شود، در برابر خدماتی که به وی ارائه می‌شود باید هزینه پرداخت کند و این پرداخت ارزی خواهد بود؛ بنابراین این صنعت می‌تواند جایگزین اقتصاد تک‌محصولی یعنی درآمد نفتی شود. هم‌چنین گردشگری بنا به ماهیت خود اثرهای مثبت و منفی گوناگونی بر محیط فرهنگی - اجتماعی، طبیعی و اقتصادی ایران می‌گذارد (ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶).

توجه به گردشگری روستایی به‌طور مشخص از دهه ۱۹۵۰م آغاز شد و در دهه ۱۹۶۰م جنبه اقتصادی آن برای جوامع محلی مورد توجه قرار گرفت. طی دهه‌های بعدی از گردشگری روستایی به‌عنوان ابزاری برای توسعه جوامع روستایی استفاده شد و در این میان صاحب‌نظران کوشیده‌اند تا با ارائه الگوها و روش‌های گوناگون، نقش گردشگری را در تجدید حیات اقتصادی و اجتماعی روستاها افزایش دهند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۰، ص ۱۲)؛ بنابراین اجرای سیاست‌های جدید برای کمک به بهبود اقتصادی - اجتماعی جوامع روستایی نیاز بود (Holland et al, 2003, p.14). تضعیف فعالیت‌های سنتی اقتصادی در مناطق روستایی مانند: کشاورزی، معدن و جنگل طی دهه‌های اخیر، جست‌وجو و به‌کارگیری راه‌کارهای تازه برای تقویت پایه‌های اقتصادی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های تولیدی در مناطق روستایی را بیش از پیش ضروری کرده است (Andereck & Vogt, 2000, p.25).

گردشگری روستایی بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و درآمد بوده و می‌توان آن را ابزار مهمی برای توسعه اقتصادی - اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی قلمداد کرد. کشورهای بسیاری این امر با خط‌مشی‌های کشاورزی در ارتباط است و اغلب با عنوان راهبردی برای حفظ محیط زیست و فرهنگ سنتی روستایی ارتقا داده می‌شود. بی‌گمان گردشگری نقش اساسی در میزان توسعه و حفظ ذخیره‌های نواحی روستایی ایفا می‌کند با فرض اهمیت گردشگری به عنوان فعالیت گسترده و عمومی و پافشاری روزافزون در حیطه سیاست‌های توسعه محلی و منطقه‌ای و با در نظر گرفتن این موضوع که تعریف مشترک و قابل‌قبولی از گردشگری روستایی وجود داشته باشد. گردشگری روستایی، گردشگری است که در نواحی روستایی به وقوع می‌پیوندد اما همین بیان ساده ابهام‌های فراوانی دارد؛ برای مثال، تعریف‌های گردشگری متفاوت است؛ به‌ویژه در حیطه نواحی روستایی تفکیک فعالیت‌هایی که فقط حالت گردشگری دارند یا تفریح یا ورزش و ... از یکدیگر دشوار است. سرانجام تعریف و تعیین معنای نواحی روستایی یا روستا نیز به همان میزان مشکل و دشوار است کشورهای گوناگون معیارهای متفاوتی برای تعیین مناطق روستایی یا غیرروستایی دارند در عین این‌که واژه روستایی را می‌توان یک تعریف جغرافیایی و هم بیان ویژگی‌های فرهنگی جوامع و اجتماعات روستانشین دانست (Sharply, 1997).

۲. اقتصاد مقاومتی

اصطلاح اقتصاد مقاومتی را نخستین بار مقام معظم رهبری در شهریور سال ۱۳۸۹ در دیدار با کارآفرینان مطرح فرمودند. کاربرد این اصطلاح در جمع کارآفرینان از آن‌روی بود که وی مفهوم اقتصاد مقاومتی را درباره کارآفرینی تعریف فرموده و دلایل آن را فشار اقتصادی دشمنان و آمادگی کشور برای جهش برشمردند. از آن تاریخ تا کنون مقام معظم رهبری در دیدارهای گوناگون با هیئت دولت، دانشجویان، پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش‌بنیان درباره اقتصاد مقاومتی سخن گفته‌اند و مسئولیت هر یک از قشرها را گوشزد فرموده‌اند (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹).

اقتصاد مقاومتی، نظامی اقتصادی است که هماهنگ با سیاست‌های کلان سیاسی و امنیتی نظام اسلامی و برای مقاومت در برابر اقدام‌های تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر

ضربه‌های اقتصادی تحریم‌ها و توطئه‌های گوناگون اقتصادی نظام استکبار مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت خود را ادامه دهد و روند روبه رشد همه‌جانبه خود را در بُعدهای ملی، منطقه‌ای و جهانی حفظ کند. اقتصاد مقاومتی رابطه نزدیکی با انسجام ملی دارد. منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست نه اقتصادی منفعل و بسته؛ به طوری که کشور ضمن مقاومت در برابر موانع و ناملایمات راه خود، روند پیشرفت پایدار خود را حفظ کند (عسکری، ۱۳۹۱). مفهوم اقتصاد مقاومتی به این معناست که حتی در فرایند فشار روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند و آسیب‌پذیری آن کاهش یابد و کمتر آسیب ببیند (سیف، ۱۳۹۱).

اقتصاد مقاومتی (Resistive economy) روشی برای رویارویی با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده است. در وضعیتی که صادرات و واردات هیچ‌کدام برای آن کشور مجاز نیست. به عبارت دیگر اقتصاد هدف اقتصاد مقاومتی بازسازی و احیای اقتصاد ملی است. این نوع اقتصاد، مردمی است و از ظرفیت‌های مردم و نخبگان در آن استفاده می‌شود. ضمن اینکه از دانش فنی دنیا هم در آن استفاده می‌شود (رضایی، ۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی یعنی اقتصادی که با توجه به تمام قوت‌ها و ضعف‌های داخلی و خارجی و تهدیدها و فرصت‌های بیرونی سناریوسازی می‌کند و برای هر شرایطی برنامه دارد و محیط‌سنج است و درون و برون را به خوبی می‌شناسد و برای تغییرها واکنش مناسبی دارد (حسین زاده بحرینی، ۱۳۹۲). به چهار راهبرد کنترل، مهار، کم‌اثر و سرانجام بی‌اثرسازی تهدیدها در فرایند اقتصاد مقاومتی باید توجه شود (خوش‌چهره، ۱۳۹۱).

ارکان اقتصاد مقاومتی از دیدگاه مقام معظم رهبری شامل: الف) مقاوم بودن اقتصاد؛ ب) استفاده از تمام ظرفیت‌های دولتی و مردمی؛ ج) حمایت از تولید ملی؛ د) مدیریت منابع ارزی؛ ه) مدیریت مصرف است.

در اقتصاد مقاومتی، یک رکن اساسی و مهم، مقاوم بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد؛ باید بتواند در برابر آنچه که ممکن است در معرض توطئه دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند. ما می‌توانیم سرمایه‌گذاری مردمی و کار سالم مردمی داشته باشیم، بدون مبارزه با مفاسد اقتصادی؛ تصور نشود که مبارزه با مفاسد اقتصادی باعث می‌شود که ما مشارکت مردم و سرمایه‌گذاری مردم را کم داشته باشیم؛ نه، چون اکثر کسانی که

می‌خواهند وارد میدان اقتصادی بشوند، اهل کار سالم هستند، مردمان سالمی هستند؟ حالا یکی دو نفر هم آدم‌های ناسالم پیدا می‌شوند باید با چشم‌های تیزبین، ریزبین و دوربین مراقبت کنید که کسانی نیایند به‌عنوان ایجاد اشتغال و ایجاد کار و کارآفرینی تسهیلات بانکی بگیرند اما کارآفرینی واقعی انجام نگیرد، این را باید مراقبت کنید؛ هم شما مراقبت کنید، هم قوه قضائیه مراقبت کند. به نظر من همکاری قوه مجریه و قوه قضائیه در اینجا یک کار بسیار لازمی است. یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت و کشاورزی. بالاخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درون‌زای اقتصاد ماست و به این بایستی تکیه کرد. واحدهای کوچک و متوسط را فعال کنید؛ البته خوشبختانه واحدهای بزرگ ما فعال هستند؛ محصول سیمانمان، محصول فولادمان، محصولات عمده این جوری مان خوب است. اما باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک باشید؛ این‌ها خیلی مهم است، این‌ها در زندگی مردم تأثیرات مستقیم دارد. مسئله منابع ارزی هم مسئله مهمی است؛ روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرف‌های گوناگونی از دولت صادر شد؛ یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک‌جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک‌جور دیگر گفته شد، نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود. یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود. این قضیه اسراف و زیاده‌روی، قضیه مهمی در کشور است. خب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است، فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده رسانه‌هاست. واقعاً در این زمینه، هم صدا و سیما در درجه اول و بیش از همه مسئولیت دارد، هم دستگاه‌های دیگر مسئولیت دارند. باید فرهنگ‌سازی کنید بخش عملیاتی‌اش هم به نظر من از خود دولت باید آغاز شود (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱).

روش پژوهش

پژوهش پیش‌رو از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش انجام توصیفی - تحلیلی است. برای انجام تحقیق پیش‌رو از روش کتابخانه‌ای و اسنادی و نیز آمار و اطلاعات منتشر شده از سوی مرکز آمار کشور استفاده شده است. روش گردآوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و پیمایشی

(تکمیل پرسشنامه) است. جامعه آماری را تمام خانوارهای ساکن در نواحی روستایی شهرستان رودبار تشکیل می‌دهند که طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، ۱۵۸ روستای دارای سکنه، ۳۶۳۶۵ نفر جمعیت و ۱۲۵۰۴ خانوار روستایی دارد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران اصلاح شده و ۳۲۰ سرپرست خانوار به‌عنوان نمونه تعیین شدند. برای سنجش سطح توسعه‌یافتگی نواحی روستایی شهرستان رودبار ابتدا سه مؤلفه (اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی) در قالب ۲۴ شاخص تعیین شده است (جدول ۱). برای انجام تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار Excel و Spss استفاده شد. شاخص‌های مورد استفاده جهت تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت اقتصاد مقاومتی نواحی روستایی شهرستان رودبار به شرح زیر است:

جدول ۱: مؤلفه‌ها و شاخص‌های مورد استفاده جهت تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی

مؤلفه	شاخص
اقتصادی	افزایش درآمد، اشتغال در بخش صنعت، اشتغال در بخش خدمات، اشتغال در بخش کشاورزی، کاهش فقر، افزایش پس‌انداز، فروش محصولات و تولیدات، کاهش نرخ بیکاری، سهولت در حمل‌ونقل
اجتماعی	بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا، بهبود بهداشت و درمان، افزایش مشارکت روستائیان، افزایش نرخ باسوادی روستائیان، بهبود آموزش و پرورش، افزایش امنیت روستائیان، بهبود تغذیه، تفریح و سرگرمی

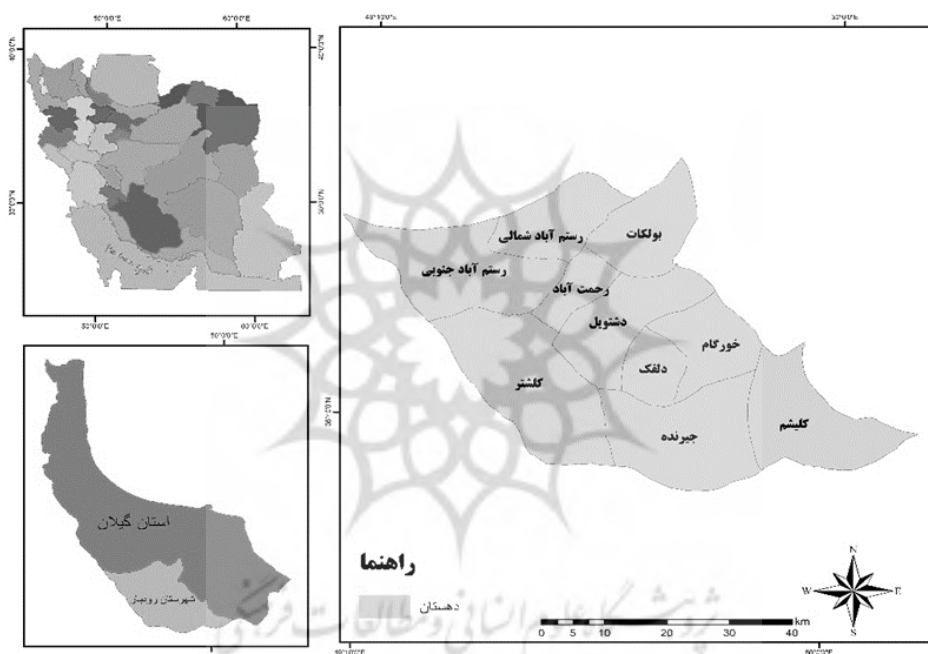
منبع: مولایی و همکاران، ۱۳۹۵ / افراخته، ۱۳۹۴.

محدوده مورد مطالعه

شهرستان رودبار در جنوب استان گیلان و در یک ناحیه کوهستانی بین مدار ۳۶ درجه و ۳۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۷ دقیقه و ۲۹ ثانیه عرض جغرافیایی شمالی و ۴۹ درجه و ۱۱ دقیقه و ۴۱ ثانیه تا ۵۰ درجه و ۵ دقیقه و ۶ ثانیه طول جغرافیایی شرقی واقع شده است. این شهرستان با مساحتی معادل ۲/۲۵۷۴/۲۳۷۰ کیلومتر مربع دومین شهرستان استان گیلان به لحاظ وسعت است که ۱۶/۹ درصد از مساحت استان گیلان را در بر دارد و مرکز آن شهر رودبار می‌باشد. شهرستان رودبار از طرف شمال به شهرستان رشت، سیاهکل و شفت، از طرف شرق به شهرستان سیاهکل، از طرف جنوب به استان قزوین و از طرف غرب به استان زنجان و شهرستان شفت محدود شده است (فرمانداری شهرستان رودبار، ۱۳۹۵). بخش عمده

فعالیت‌های اقتصادی در نواحی روستایی این شهرستان مربوط به فعالیت‌های کشاورزی است. در بخش زراعت عمده محصولات تولیدی شامل: برنج، گندم و جو بوده که سطح زیرکشت هر کدام از آن‌ها به ترتیب ۱۷۱۸، ۳۵۲۱، ۱۴۴۰ هکتار است و در بخش باغات نیز محصول زیتون با سطح زیرکشت ۸۳۰۰ هکتار از جمله مهم‌ترین محصولات قلمداد می‌شود (سرشماری کشاورزی، ۱۳۹۲). همچنین دیگر بخش‌های اقتصاد مانند صنعت و خدمات نیز سهم اندکی در فعالیت‌های اقتصادی نواحی روستایی این شهرستان دارند (شکل ۲).

شکل ۲: موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (منبع: ترسیم نگارندگان)

نتیجه‌های پژوهش

به‌منظور تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی شهرستان رودبار از نه شاخص اقتصادی و هشت شاخص اجتماعی بهره گرفته شده است. جهت بررسی نقش هر کدام از شاخص‌های پیش‌گفته دیدگاه خانوارهای روستایی از راه طیف لیکرت که در این طیف عدد یک نشان‌دهنده کمترین تأثیر گردشگری بر نواحی روستایی رودبار و عدد پنج نشان‌دهنده بیشترین تأثیر بر نواحی روستایی شهرستان رودبار

است، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بعد از انجام آزمون تی تک نمونه‌ای میانگین نمرات به دست آمده در شاخص‌های اقتصادی بین ۳/۵۸ - ۴/۳۸ نوسان دارند که میانگین هر کدام از شاخص‌های اقتصادی به ترتیب عبارت است از: افزایش درآمد ۴/۲۲، پدیدساختن اشتغال در بخش صنعت ۳/۵۸، پدیدساختن اشتغال در بخش خدمات ۴/۱۵، پدیدساختن اشتغال در بخش کشاورزی ۳/۶۱، کاهش فقر ۴/۳۵، افزایش پس‌انداز ۴/۱۰، فروش محصولات و تولیدات ۴/۰۹، کاهش نرخ بیکاری ۴/۳۸، سهولت در حمل و نقل ۴/۰۳، میانگین شاخص‌های اقتصادی نشان می‌دهد گردشگری به‌طور محسوسی در نواحی روستایی اثرهای مثبتی داشته است این اثرها ارتباط و هم‌سویی فراوانی با اقتصاد مقاومتی دارند. همچنین این یافته‌ها نشان می‌دهد اگر چه تأثیرهای پیوندهای روستایی - شهری بر تمام شاخص‌های پیش‌گفته مثبت است اما این تأثیرها یکسان نیست؛ به‌طوری که شاخص کاهش نرخ بیکاری کمترین تأثیر را از این پیوندها پذیرفته است و شاخص افزایش پس‌انداز نیز بیشترین میزان تأثیرپذیری را دارد. همچنین میانگین‌های حاصل‌شده در شاخص‌های اجتماعی بین ۳/۶۰ - ۴/۱۱ نوسان دارند که میانگین‌های به دست آمده برای هر کدام از شاخص‌های اجتماعی به ترتیب عبارت هستند از: بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا دارای میانگین ۴/۱۱، بهبود بهداشت و درمان دارای میانگین ۴/۱۰، افزایش مشارکت روستاییان دارای میانگین ۴/۰۰، افزایش نرخ باسوادی روستاییان دارای میانگین ۳/۷۷، بهبود آموزش و پرورش دارای میانگین ۳/۶۰، افزایش امنیت روستاییان دارای میانگین ۳/۹۱، بهبود تغذیه دارای میانگین ۴/۱۰، تفریح و سرگرمی دارای میانگین ۳/۹۸ است. در بین شاخص‌های اجتماعی نیز مانند شاخص‌های اقتصادی اگر چه نتیجه‌های به دست آمده حاکی از تأثیر مثبت گردشگری بر شاخص‌های پیش‌گفته است اما این تأثیرها برای تمام شاخص‌ها یکسان نیست؛ به‌طوری که در بین شاخص‌های اجتماعی شاخص بهبود آموزش و پرورش کمترین میزان تأثیرپذیری و شاخص بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا بیشترین میزان تأثیرپذیری دارد. تمام میانگین‌های حاصل‌شده برای هر کدام از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی با توجه به طیف لیکرت نشان‌دهنده تأثیر مثبت گردشگری بر نواحی روستایی شهرستان رودبار است (جدول ۲).

جدول ۲: تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی

درجه آزادی	سطح معناداری	مقدار t	انحراف معیار	میانگین	شاخص	مولفه
۳۱۹	۰/۰۰۰	19.80	1/10	4/22	افزایش درآمد	اقتصادی
۳۱۹	۰/۰۰۰	7/66	1/36	3/58	اشتغال در بخش صنعت	
۳۱۹	۰/۰۰۰	20.02	1/03	4/15	اشتغال در بخش خدمات	
۳۱۹	۰/۰۰۰	7/99	1/36	3/61	اشتغال در بخش کشاورزی	
۳۱۹	۰/۰۰۰	28.32	0/85	4/35	کاهش فقر	
۳۱۹	۰/۰۰۰	21.28	0/92	4/10	افزایش پس‌انداز	
۳۱۹	۰/۰۰۰	18.76	1/04	4/09	فروش محصولات و تولیدات	
۳۱۹	۰/۰۰۰	22.52	1/10	4/38	کاهش نرخ بیکاری	
۳۱۹	۰/۰۰۰	14.71	1/25	4/03	سهولت در حمل و نقل	
۳۱۹	۰/۰۰۰	21.58	0/92	4/11	بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا	اجتماعی
۳۱۹	۰/۰۰۰	18.57	1/06	4/10	بهبود بهداشت و درمان	
۳۱۹	۰/۰۰۰	13.21	1/04	3/77	افزایش نرخ باسوادی روستاییان	
۳۱۹	۰/۰۰۰	12.14	1/34	3/91	افزایش میزان امنیت روستاییان	
۳۱۹	۰/۰۰۰	16.39	1/09	4/00	افزایش مشارکت روستاییان	
۳۱۹	۰/۰۰۰	15.96	1.23	4/10	بهبود تغذیه	
۳۱۹	۰/۰۰۰	15.08	1.17	3/98	تفریح و سرگرمی	
۳۱۹	۰/۰۰۰	7/17	1/51	3/60	بهبود آموزش و پرورش	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

همان‌طور که در تعریف‌های مربوط به اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری اشاره شد، اقتصاد مقاومتی نوعی اقتصاد درون‌زا است که یک منطقه بتواند با توجه به پتانسیل‌هایی که در درون خود دارد در راه رشد، رونق و توسعه گام بردارد و امکانات بالقوه خود را به صورت بالفعل در آورد. در این باره یکی از پتانسیل‌های شهرستان رودبار که امکان توسعه دورن‌زای نواحی روستایی را فراهم می‌کند، پتانسیل‌های گردشگری در این شهرستان است. با توجه به وجود ظرفیت‌های بالقوه در نواحی روستایی رودبار در جذب گردشگر این امکان فراهم شده است تا روستاییان بتوانند با اتکا به توان‌های محیطی و محلی موجود و بدون وابستگی به بخش‌های دولتی به تقویت بُدهای اقتصادی و اجتماعی جامعه محلی در زمینه‌های اشتغال‌زایی در بخش‌های گوناگون، افزایش میزان درآمد، افزایش پس‌انداز، کاهش بیکاری و فقر در جامعه روستایی، بهبود وضعیت مسکن روستایی، بهبود وضعیت بهداشت

و درمان، جلوگیری از مهاجرت و بهبود زیرساخت‌ها اثرگذار باشد. در همین جهت یافته‌های مربوط به تحلیل شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی گردشگری نشان می‌دهد گردشگری توانسته است تا میزان فراوانی بر توسعه درون‌زای نواحی روستایی شهرستان رودبار که به نوعی گام برداشتن در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی است اثرگذار باشد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یکی از شرایط آن، استفاده از تمام ظرفیت‌های دولتی و مردمی است؛ هم از اندیشه‌ها و راه‌کارهایی که صاحب‌نظران می‌دهند، استفاده کنید، هم از سرمایه‌ها استفاده شود. به مردم هم باید واقعاً میدان داده شود. باید گردشگری را به‌عنوان یک فعالیت سودمند هم در بُعد اقتصادی و هم در بُعد اجتماعی شمرد زیرا گردشگری متکی بر ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در یک منطقه است. اکثریت فعالان این بخش را مردم محلی و بومی تشکیل می‌دهد و می‌تواند با بهره‌گیری از سرمایه‌های اجتماعی به بهترین شکل ممکن در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی گام بردارد.

وجود ویژگی‌ها و جاذبه‌های گوناگون در نواحی روستایی که در بخش یافته‌ها به آن‌ها اشاره شد سبب شده تا گردشگران فراوانی به نقاط روستایی شهرستان رودبار سفر کنند. این امر اثرهای مثبت مانند: پدیدساختن اشتغال، افزایش درآمد، افزایش میزان پس‌انداز، فروش محصولات، کاهش فقر، بهبود مسکن روستایی، افزایش میزان مشارکت روستاییان، بهبود وضعیت بهداشت و درمان ساکنان روستایی را دربرداشته است. به‌طور کلی یافته‌های حاصل از تحقیق گویای این است که در بین شاخص‌های اقتصادی مورد استفاده کاهش بیکاری با میانگین ۴/۳۸ بیشترین میزان تأثیرپذیری را داشته و در وضعیت بهتری نسبت به دیگر شاخص‌ها قرار گرفته است. به عبارتی می‌توان گفت فعالیت‌های ناشی از گردشگری بیشترین تأثیر را در کاهش بیکاری داشته است. هم‌چنین در بین شاخص‌های اجتماعی بهبود مسکن و بافت فیزیکی روستا با میانگین ۴/۱۱ در وضعیت مناسب‌تری از لحاظ تأثیرپذیری از فعالیت‌های گردشگری قرار گرفته است. با تحلیل اثرهای گردشگری بر نواحی روستایی در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی، چنین استنباط می‌شود که فعالیت‌های گردشگری در جهت تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی بوده است؛ بنابراین با توجه به وضعیت موجود و

مشکلات اقتصادی و اجتماعی گوناگون مانند: بیکاری، کمبود فرصت‌های شغلی در بخش‌های دولتی، افزایش بزه‌کاری، افزایش فقر در بین جوامع روستایی، مهاجرت و اثرهای مخرب آن می‌تواند با برنامه‌ریزی مناسب و ارائه راه‌کارهای درست و منطقی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های داخلی و بومی به تقویت فعالیت‌های گردشگری پرداخت و با این کار به سوی تحقق هدف‌های اقتصاد مقاومتی حرکت کرد.

منابع و مأخذ

۱. افراخته، حسن؛ ریاحی، وحید و فرهاد جوان؛ «پایداری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان رضوانشهر»؛ جغرافیا، ش ۴۶، ۱۳۹۴.
۲. آرام، محبوبه؛ محمدپور، فرشته؛ کاشانی، حسام و احمد غیبی؛ «نقش صنعت گردشگری در رشد و توسعه اقتصاد مقاومتی با تکیه بر درآمدزایی، توسعه زیرساخت‌ها، اشتغال‌زایی و فقرزدایی»؛ همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۱.
۳. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶.
۴. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس‌جمهوری و اعضای هیئت دولت، ۱۳۹۱/۶/۲.
۵. توکلی، مرتضی و همکاران؛ «تأثیر مناطق نمونه گردشگری در محرومیت‌زدایی از دیدگاه اجتماعات محلی (مطالعه موردی: منطقه اورامان تخت کردستان)»؛ مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، س ۲، ش ۶، ۱۳۸۹.
۶. جمعه‌پور، محمود؛ «فرآیند توسعه پایدار و نقش مشارکت در مدیریت و بهره‌برداری از منابع طبیعی»؛ مجموعه مقالات همایش منابع طبیعی، مشارکت و توسعه، تهران: سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، ۱۳۷۸.
۷. جهاد کشاورزی؛ سرشماری کشاورزی سال ۱۳۹۲.
۸. حافظی‌زاده، شقایق و حمید جعفری؛ «گردشگری راهبردی در جهت توسعه اقتصادی روستاها (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان دماوند)»؛ نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ش ۴، ۱۳۹۴.
۹. حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین؛ «اقتصاد مقاومتی راه‌کاری برای توسعه»؛ مشکوه، ش ۱۱۸، ۱۳۹۲.

۱۰. حقیقت، علی؛ خرسندیان، عبدالحالق و حامد عربی؛ «بررسی رابطه علیت میان رشد اقتصادی و توسعه گردشگری در کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)»؛ فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان؛ دوره ۱، ش ۲، ۱۳۹۲.
۱۱. خوش‌چهره، محمد؛ «اصل استراتژیک اقتصاد مقاومتی»؛ ۱۳۹۱، منتشرشده در <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=217374>
۱۲. دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله خامنه‌ای؛ اقتصاد مقاومتی و حمایت از سرمایه ایرانی؛ ۱۳۹۱.
۱۳. رضایی، محسن؛ «هدف از اقتصاد مقاومتی چیست؟»؛ ۱۳۹۱، منتشرشده در <http://www.tebyan.net/newindex.aspx?pid=218340>
۱۴. رضایی، روح‌الله؛ حسینی، سیده‌حمود؛ رنجبران، پریسا و لیلا صفا؛ «ارزیابی اثرات منفی گردشگری در روستای ایبانه استان اصفهان با استفاده از مدل تحلیل عاملی»؛ فصلنامه فضای گردشگری، س ۱، ش ۱، ۱۳۹۰.
۱۵. سیف، الله‌مراد؛ «الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران»؛ فصلنامه آفاق امنیت، س ۵، ش ۱۶، ۱۳۹۱.
۱۶. شریف‌زاده، ابوالقاسم و همایون مرادنژاد؛ «توسعه پایدار و توسعه روستایی»؛ ماهنامه اقتصادی جهاد، ش ۲۵۱، ۱۳۸۱.
۱۷. عسکری، علی؛ «راهکار عملیاتی در اقتصاد مقاومتی»؛ روزنامه جام‌جم، ش ۱۵، ۱۳۹۱/۷/۳.
۱۸. فرمانداری شهرستان رودبار؛ ۱۳۹۵.
۱۹. مطیعی لنگرودی، سیدحسین و زهرا کاتب‌ازگمی؛ «پیامدهای اقتصادی توسعه فعالیت‌های گردشگری روستایی در شهرستان بندر انزلی مورد: دهستان لیچارکی حسن رود»؛ اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ش ۱۶، ۱۳۹۶.
۲۰. مولایی هشتجین، نصرالله؛ دانش نظافت، علی‌رضا و اکبر معتمدی‌مهری، اکبر؛ «مقایسه تطبیقی توسعه‌یافتگی مناطق شهری رشت با استفاده از روش‌های ارزیابی چند شاخصه»؛ مطالعات برنامه‌ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی، س ۱۱، ش ۳۴، ۱۳۹۵.
۲۱. میلانی، جمیل؛ «اقتصاد مقاومتی و خودباوری ملی، فرصت‌ها و چالش‌های تحقق آن»؛ مجله اقتصادی، ش ۷ و ۸، ۱۳۹۴.

۲۲. ولی‌زاده، منصور؛ رستمی، منا و الهام همتی؛ «جایگاه اکوتوریسم در دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی»؛ فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی، س ۳، ش ۲۰، ۱۳۹۶.
23. Andereck, K. and Vogt, C; "The Relationship between Residents Attitudes toward Tourism and Tourism Development Options"; **Journal of Travel Research**, 3 (39), 2000.
24. Gavril-Pavena; "Tourism opportunities for valorising the authentic traditional rural"; **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 188, 2015.
25. Holland, G, Burian, M. and Dixey, L; "Tourism in Poor Rural Areas: Diversifying the Product and Expanding the Benefits in Rural Uganda and the Czech Republic"; **PPT working paper**, No12, 2003.
26. Li, K. X., Jin, M, & Shi, W; "Tourism as an important impetus to promoting economic growth: A critical review"; **Tourism Management Perspectives**, 2017.
27. Sharply, Richard, and Sharply Julia; "rural turism:an introduction"; i.e., London,1997.
28. World Tourism Organization; **Tourism 2020 Vision. WTO Publication Unit**; World Tourism Organization, Madrid, 2006.
29. Xue, L, Kerstetter, D., & Hunt, C; "Tourism development and changing rural identity in China"; **Annals of Tourism Research**, 66, 2017.